

Forsagården- en lång historia

Arbete i skogshistoria av Henrik Wikström vt 2001

Handledare: Lars Östlund

Forsagården- en lång historia

Inledning

Forsagården var en stor och ovanligt välbärgad gård för sin bygd i sydöstra Jämtland och sägnerna kring gården med anor från tusentalet är talrika. Den är sedan 1970-talet i stort sett utplånad med undantag för några husgrunder och omgivande inägor som ännu är öppna. Forsagården är belägen intill Forsaån som får sitt vatten från Locknesjön i norr och tömmer det i Bodsjön i söder, i Bodsjö socken. Det är en bygd med en lång historia av mänsklig aktivitet.

Mitt syfte med detta arbete är att beskriva Forsagårdens historia med tyngdpunkt på dess bebyggelsehistoria, näringsverksamhet och i viss mån på ägarförhållanden. Stoffet till arbetet utgörs dels av dokumenterade uppgifter och dels av sägner.

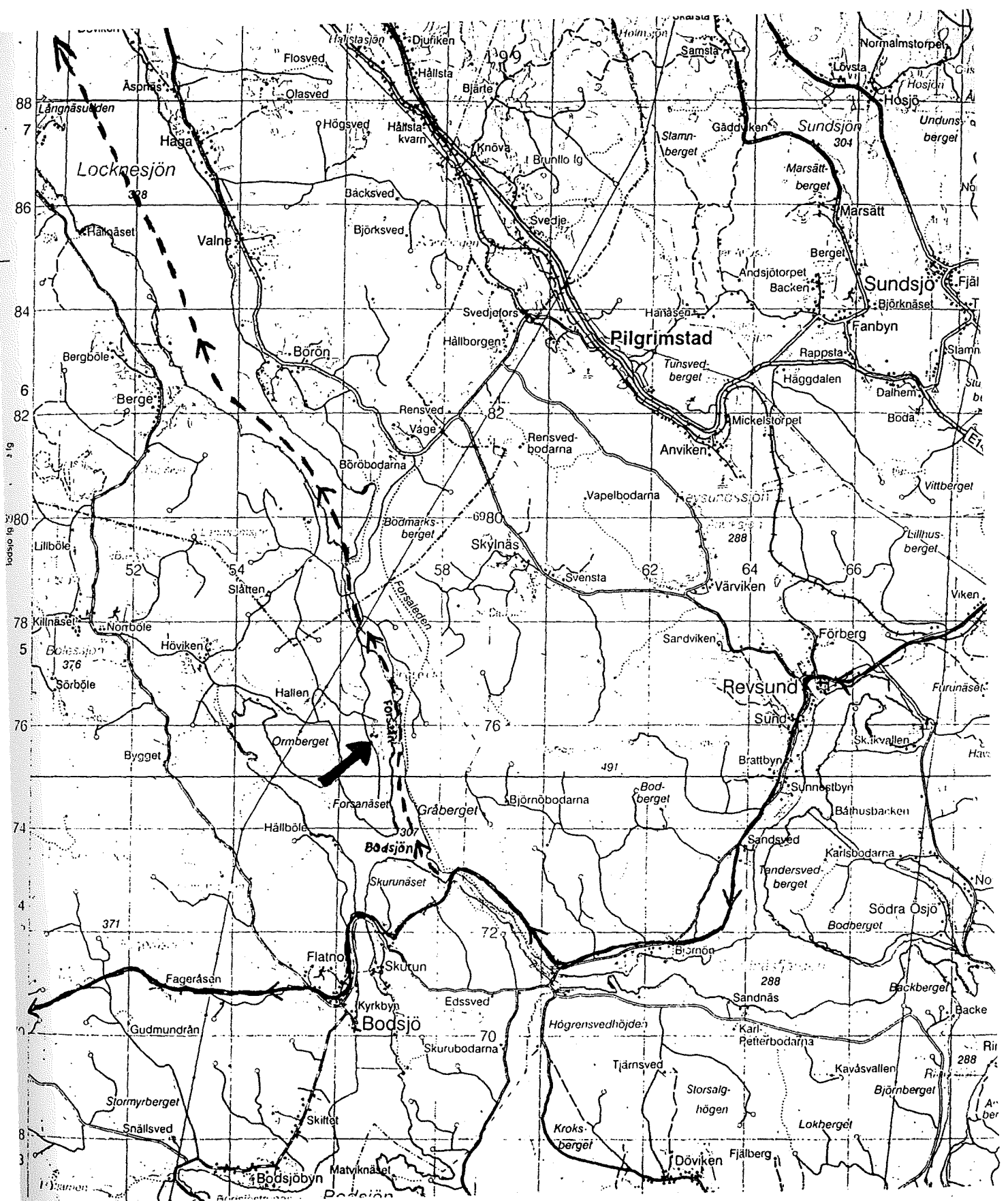
1000-talet – sägner om Forsagården

Uppgifterna om Forsagården före 1500-talet är få, men första gången den omnämns är i en sägen från 1000-talet (Hagnestad 1982). Den handlar om Boddas, en kvinna kommen från Norge som förde med sig kristendomen till Bodsjö. Där uppförde hon med hjälp av sina söner den nuvarande kommunens första kapell som fortfarande finns att beskåda vid Bodsjö kyrka. Det ska även vara hon som givit Bodsjön dess namn. Boddas avradsland kom att gränsa mot Forsagården. En dag var två av hennes söner, Björn och Svein, ute på fiske och överraskade då Stor-Jonte från Forsagården när han tjuvfiskade i deras ström. Stor-Jonte hävdade att han hade större rätt än dem att fiska där, så som han gjort långt innan Boddas familj flyttat dit. Det blev bråk och det slutade med att Stor-Jonte kastade Svein i strömmen. Björn lyckades med fara för sitt eget liv rädda sin bror på land, men Svein hade slagit sig så illa att han avled några dagar senare. Det blev tingssak av händelsen och Stor-Jonte erkände tjuvfisket men nekade till att ha orsakat Sveins död och slapp så undan med böter. Björn lämnade därvid tinget i stort vredesmod. Sommaren därpå begav sig Stor-Jonte ut på jakt och kom aldrig hem. Man fann hans avbrutna pilbåge och övriga jaktredskap intill ett av de bottenlösa surhålen på en myr i närheten. Folk kunde nog gissa vad som hade hänt och man såg sedan allsköns spökerier på platsen som man därför undvek (Hagnestad 1982).

Man har funnit att en åker på Forsagården har en mycket kraftig terrassbildning på cirka två meter. Den har bildats i åkerns nedre kant genom plöjning under en lång tidsperiod, vilket har gjort att jord har förflyttats från åkerns övre del till den lägre belägna delen. Detta tyder på att jordbruk har bedrivits här i cirka tusen år (Lundgren 2001).

Pilgrims- och handelsled

Från 1000-talet och fram till 1500-talet, då Sverige blev protestantiskt, så vallfärdade pilgrimer till sankt Olavs grav i Trondheim. Från Medelpad och Hälsingland gick då leden genom Jämtland och passerade Bodsjön ett par kilometer söder om Forsagården. Det fanns inga värdshus eller gästgiverier här vid den tiden, men bönderna var ålagda att ha sina hem öppna för pilgrimer (Jenssen 2001). En folksägen berättar att den heliga Birgitta, på sin pilgrimsfärd till Trondheim på mitten av 1300-talet, ska ha vandrat denna led (Persson 1931).

Översikt över Forsagårdens läge vid vattensystemet Revsundssjön, Bodsjön, Forsaån, Locknesjön (Ekonomisk karta 1991 skala 1:50000). Den stora enskilda pilen visar på Forsagårdens läge. Den heldragna pilen visar pilgrimsledens sträckning. Den streckade pilen visar den allmänt nyttjade leden vintertid.

Det var förstås inte bara pilgrimer som färdades längs den här leden utan även vanliga resenärer, förbönder som reste mellan marknaderna och diverse löst folk. Vintertid följde man istället sjösystemen och färdades då på isen Bodsjön upp längs Forsaån, förbi Forsagården, som fick många övernattare, och vidare till Locknesjön upp mot Storsjöbygden (se karta föregående sida). Forsagården hade med andra ord ganska goda förbindelser med omvärlden. Första vägen för hjuldon byggdes i Bodsjö socken 1867 och därmed avtog färdseln förbi Forsa.

Digerdöden

Omkring 1350 grasserade pesten i vårt land och utplånade hela gårdar. Historiska undersökningar visar att uppemot 40% av gårdarna inom en del områden ödelades. Många, men inte alla, ödesbölen återkoloniserades med början under 1500-talet. I Jämtland, där lämningar efter ödesbölen är särskilt talrika, finns det idag ett par hundra sådana (Winberg 1994).

Även Forsagården drabbades hårt där endast två kvinnor överlevde. Detta framgår av ett dokument ifrån tiden strax efter digerdöden då det gjordes en inventering av byarna ute i landet för att räkna de överlevande (Lundgren 2001). De båda kvinnorna flyttade ifrån den dystra platsen som sedan var ett ödesböle till långt in på 1500-talet.

1500 och 1600-talen – de första källmaterialen

1565 finns Forsagården åter med i skattelängden och från 1566 finns en ny ägare dokumenterad vid namn Faste. Vid denna tid fanns det stora arealer ”herrelöst” land och markförvärvet lär ha skett så att åbon fick ensamrätt till så stort område som hans rop en däven dag vid sommarsolståndet kunde höras, åt alla håll från boplatsen (Persson 1931).

Gården nämns 1617 i ett annat sammanhang. Under kalmarkriget 1611-1613 pågick det i Jämtland, som då lydde under Danmark, den så kallade Baltzarfejden. Baltzar Bäck var en svensk härförare som lyckades erövra Jämtland och tvingade de jämtska bönderna att svära den svenske konungen Karl IX sin trohet (eller mista huvudet). Innan kriget var slut så hade Danmark återvunnit Jämtland och det stod nu bönderna dyrt att de svurit eden. De fick dryga böter och i domsprotokollet över förrädarna finns Peder Fastesson, ägare till Forsagården (Persson 1931). Han fick betala främst kontanter men även mjöl, vilket tyder på att gården redan då hade en kvarn (Lundgren 2001). 1688 tillträdde Aronsson-släkten Forsagården och de skulle komma att inneha den i drygt tvåhundra år.

1700-talet – Forsagården växer i betydelse

Under 1700-talet ökade gårdens välstånd och det var kanske framför allt Aron Nilsson med hustrun Ingeborg (ägare 1746-1784) som inledde gårdens storhetstid. Detta framgår vid en jämförelse mellan deras och tidigare ägares tillgångar. Paret skänkte också dyrbara gåvor till Bodsjö kyrka, däribland en silverkalk och ett rött sidentyg (Nilsson-Tannér 1975). Odlingsarealen utökades kontinuerligt och nya byggnader tillkom. I en resedagbok från 1775 anges att det då fanns två sågar och en skatte-mjölquvarn i Forsa (Hülphers 1775).

Huvudnäringen kan troligen sägas för gården, likväl som för socknen i övrigt, under lång tid ha varit jakt och fiske tills odlingen av grödor och kreatursskötsel blev allt viktigare (Persson 1931). De huvudsakliga grödorna som odlades i Forsa var hö till

kreaturen, korn och potatis. Det framkommer inte av några uppgifter om gården har idkat någon form av handel, men möjligen har viss avsalu förekommit av kreatur, ladugårdsprodukter eller jaktbyte som exempelvis fågel och skinn.

1770 inleddes avvittringen av Forsagården. De gamla rågångsmarkeringarna godtogs med få undantag och gårdens totala areal uppmättes till 1478 ha fördelat på 214 ha vatten, 20 ha inägor, 15 ha myr, 800 ha berg samt 429 ha skog. Med berg menades här inte dagens bergimpediment utan enbart brantare terräng (Lundgren 2001).

1800-talet – Forsagårdens storhetstid och sönderfall

1824 blev Aron Nilsson d.y. ägare med hustrun Brita Pehrsson och under deras ägo var gården som störst. Åker- och ängsarealen uppgick då till 40 ha (exklusive myrslätter). Antalet hus på gårdens marker var 28 stycken och förutom bostadshus, ladugård och lador så fanns bland dessa en såg, en nyupprustad kvarn, snickeri, smedja, mejeribygnad, fäbodan samt två torp med dagsverkesåtagande. Antalet boende på gården var ett 30-tal personer, varav det anställda gårdsfolket uppgick till ett 20-tal (Lundgren 2001). Aron Nilsson d.y. köpte också till två andra gårdar, den ena med ungefär lika mycket jordbruksmark som Forsagården och den andra med ett större skogsinnehav. Under Arons ägotid så kom virkesindustrin att påbörja sin expansion och han fick inkomster från försäljning av avverkningsrätter till skogsbolag. Skogsbruket blev dock aldrig mer än en binäring på gården. Vid hustruns död 1852 fördelades gårdarna på sönerna och i bouppteckningen från samma tillfälle finns noterat 15031 kr i utstående fordringar, 73 djur i forsa varav 8 kor, 4 hästar, 3 svin och ett antal får och getter (Lundgren 2001). Detta visar på en oerhört förmögen gård som blivit något av traktens bank med låntagare ända nere i Tierp.

Sonen Magnus tog över Forsagården och blev den siste Aronsson som ägare. Magnus blev efterhand alkoholiserad och satte sig i stor skuld varpå han sålde kvarnen 1860. För att förhindra gårdens sönderfall så köpte svågern Per Svensson den för 12000 kr 1880. Även Per hade ekonomiska svårigheter som förvärrades av missväxt och omfattande skogsbränder. Trots stora skogsavverkningar så kunde han inte behålla gården utan sålde den till Skönsvik AB för 10000 kr 1892 (Lundgren 2001). Skogsfastigheten hade vid det laget inte längre några stora virkesvolymen kvar efter ganska omfattande avverkningar.

Hädanefter sköttes gården och jordbruket av arrendatorer. Magnus följde med på köpet och fick bo kvar på gården. Han blev på äldre dagar så virrig att han, när resten av gårdsfolket var på högmässa, tände eld i vedlådan istället för i spisen. Både mangårdsbyggnaden och födorådsbyggnaden (se bild framsidan, tagen innan branden) brann därför ner till grunden 1908. Skogsbolaget byggde upp ett mindre hus och en bryggstuga där Magnus fick bo sina sista år, vårdad av en bolagsanställd kvinna.

Många tragiska drunkningsolyckor skedde kring Forsaån och dess utlopp. En arrendatorshustru med två barn gick igenom isen 1895. Kring 1850 trodde man att ett mord hade begåtts då man hittade mjölnaren död under kvarnhjulet (Esbjörnsson 1980). Ytterligare fem personer drunknade vid olika tillfällen under 1800-talet.

1900-talet – slutskedet

Kvarnen lades ner på 1920-talet och revs i samband med att en ny flottningsränna byggdes. Sven-Olof Karlsson styckade ut 42,8 ha runt gården och köpte loss den av Skönsviks AB 1937. Han anlade ett kraftverk 1943 vid Forsaåns mynning där sågen stått.

Stamfästigheten

Hess A. 12
Hess B. 13

Karta

över ett område
beläget i Hälsjö socken

Forssa 1'

eller ¼ mil Forssa nr 1
i Bodsjö socken av Jämtlands län,
avgränsad vid avstyckning nr 1007 av

Nils Lundberg

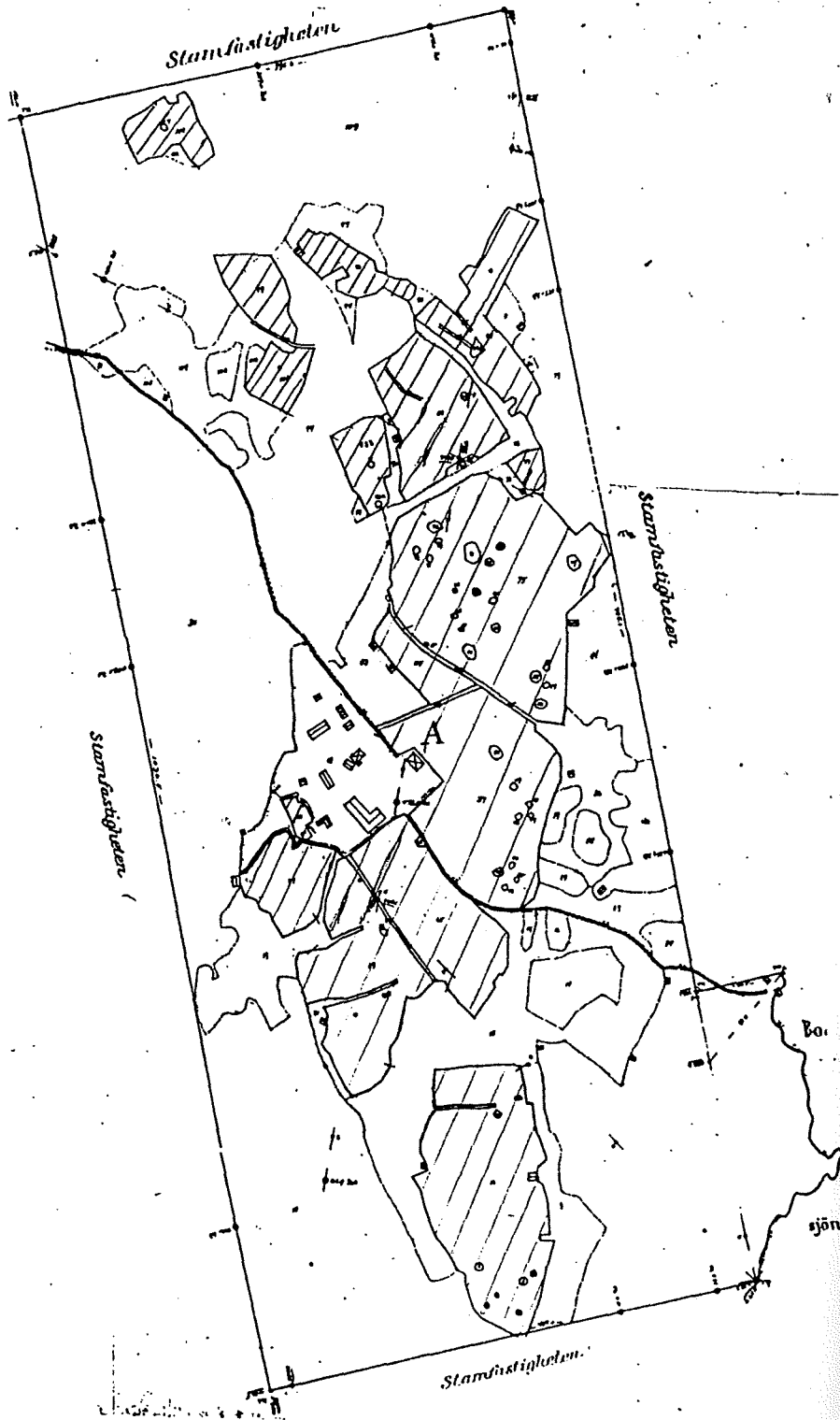
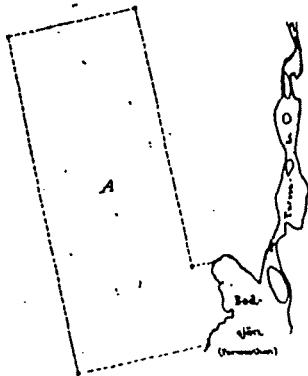
Länstämman

Skala 1:2000

Sk. A. 1938 den 19 februari. För den avstykningens genomförande, denna karta utgiven, av Bodsjö sockens ägare förklarade här till förmån för att den förklarade, deligen
 På ämbetsstämman
 P. C. Olsson

Situationsplan

1:8000

Karta över Forsgården upprättad vid avstyckning 1937. Gårdens mark uppgick då till 42,8 ha och bestod till största delen av åkermark som här återges randad. Den väldiga ladugård, som syns på framsidans bild, finns här med och är den L-formade byggnad som finns bland husen på själva gårdstunet.

Idag är även kraftverket borta och det enda som vittnar om dess existens är en kvarglömd turbin på platsen. Sonen övertog gården fram till 1959 då han sålde den tillbaka till Skönsvik AB som då hade blivit SCA. Därefter stod gården obebodd tills husen såldes och fraktades bort eller brändes upp 1974 (Lundgren 2001). Så var Forsagårdens historia som en levande gård till ända.

Avslutning

Forsagården har under lång tid varit ett viktigt natthärbärge för förbipasserande resenärer på en annars ganska ödlig trakt. Gårdens storlek med alla dess sysslor krävde en ganska ansevärd stab av drängar, pigor och diverse gårdsfolk. Gården gav alltså ett antal arbetstillfällen och bidrog på så sätt till bygdens försörjning. Som tidigare nämnts så fungerade gården också för en tid som utlånare av likvida medel till ett antal personer på trakten.

Forsagården var, med sin förhållandevis stora befolkning och genomströmning av resenärer, något av traktens nöjespark. Här ordnades det logdans och folk kom i stort antal från omgivande byar för att dansa till någon av traktens spelmän. Gården kan även ha varit en knutpunkt för nyheter från när och fjärran. Långväga resenärer med annorlunda seder och bruk gjorde kanske intryck så att gårdsbefolkningen tog något av det nya till sig.

Forsagården håller nu åter på att bli skogbeväxt som den var en gång för länge sedan. Av de människor som har bott där så finns bara ett fåtal kvar i livet som kan minnas livet på Forsagården. Planer finns dock på att återskapa något av gårdens miljöer och att göra den med dess omgivningar till ett intressant turistmål.

Litteraturförteckning

Esbjörnsson, A. 1980. Det "perfekta brottet" i Forssa på 1850-talet. I: Rindberg, L. (red). Bodsjöboken. Bodsjö Hembygdsförening. Östersund.

Hagnestad, E. 1982. Historien om Bodda. I: Rindberg, L. (red). Bodsjöboken. Bodsjö Hembygdsförening. Bräcke.

Hülphers, A. 1775. Samlingar til en beskrifning öfwer norrland. Norstedt, P & Söner. 1912. Stockholm.

Persson, P. 1931. Bodsjö socken i Jämtlands län. Bodsjö Hembygdsförening. Faksimilupplaga 1980. Stockholm.

Nilsson-Tannér, P. 1975. Forssa- stormansgården i Baadzöe. I: Rindberg, L. (red). Bodsjö Hembygdsförening. Östersund.

Winberg, B. 1994. Kulturminnen och kulturmiljövård. Sveriges nationalatlas. I: Selinge, K-G. (red). Stockholm.

Muntliga uppgifter

Jenssen, P. 2001. Projektledare för upprustningen av pilgrimsleden genom Jämtland. Bosatt i Oviken.

Lundgren, P. 2001. Forskar kring Forsagården och ger guidningar där. Bosatt i Tavnäs, Sundsjö.